

Oude Kerk, 19 februari 2023

ds. Carla Borgers

gelezen: Exodus 22: 20-26; Matteüs 5: 33-48 en 1 Korintiërs 4: 6-16

Jezus' derde weg

overdenking (deel I)

Gemeente, lieve mensen,

“Iedereen in de wereld weet dat Jezus geweldloos was evenals zijn leer, behalve de christenen.” Deze pikante uitspraak is ooit gedaan door Mahatma Ghandi. Ghandi heeft zich tijdens zijn leven diepgaand bezig gehouden met het evangelie en vooral met wat wij de Bergrede noemen.

Juist die Bergrede was voor hem een bron die hem inspireerde tot geweldloos verzet tegen de Engelse overheersing van India.

Verzet. Ja, u hoort het goed. Verzet, maar wel geweldloos. Hij leerde de mensen dat ze zich niet hoefden te laten vernederen en slaan. Hij leerde ze verzet plegen, maar wel geweldloos. Juist dat heeft Ghandi van o.a. Jezus geleerd. En niet alleen hij. Ook Martin Luther King kwam door bestudering van de Bergrede en door de inspiratie van Ghandi uit bij de methode van geweldloos verzet.

Hoe kwamen ze daarbij? Hebben ze in die Bergrede dan iets anders gelezen dan de doorsnee christen las en vaak nog leest?

De meesten van ons hebben geleerd dat we deze woorden van Jezus letterlijk moeten opvatten. Dat je je niet mag verzetten als je geslagen wordt. Dat je zelfs je andere wang moet toekeren aan je tegenstander. Dat is niet te doen, zeggen we al snel. Passief blijven als iemand geweld tegen ons gebruikt, kom nou! En dan lezen we maar snel over deze regels heen.

In de colleges christelijke ethiek die ik tijdens mijn seminariumopleiding volgde, wezen ons -studenten- op Walter Wink, Amerikaanse vredetheoloog en vredesactivist. In één van zijn boeken legt hij uit dat Jezus met zijn woorden zeker niet heeft bedoeld dat je je als een soort boksbal moet laten gebruiken.

Jezus –zo zegt Wink- heeft met zijn woorden een derde weg gewezen. Niet de weg van gewelddadig verzet, ook niet de weg van het passief blijven, van niets terug doen. Nee, die derde weg is de weg van verzet dat geweldloos is, maar tegelijk zelfverzekerd.

Wie de bijbel leest moet niet vergeten dat het een boek is uit een heel andere tijd en cultuur dan de onze. Jezus sprak deze woorden in zijn tijd en met het oog op de samenleving waarin hij leefde. Het was een samenleving waarin van hoog tot laag geslagen werd. De hoge heren sloegen hun slaven, mannen sloegen hun vrouwen, ouders sloegen hun kinderen, de Romeinse bezetters sloegen de joodse inwoners van het land. Je moest in die samenleving je plaats weten. En als je die even vergat, werd je hardhandig tot de orde geroepen.

Jezus zegt dan tegen zijn hoorders: Je moet je niet langer laten vernederen. Voor God zijn immers alle mensen gelijk. Jij arme Palestijnse keuterboer bent in Gods ogen net zoveel waard als die Romeinse krijgshoofd. En jij vrouw bent net zoveel waard als die man van je die denkt dat hij jou mag onderdrukken. Laat je niet langer door hem vernederen, maar keer je andere wang toe. Laten we eens kijken hoe dat in de praktijk van die samenleving werkte.

Slaan met de rechterhand(palm) komt op de linkerwang terecht als je tegenover iemand staat. Als je de rechterwang wilt treffen moet je met je linkerhand slaan. Maar die was –in die samenleving- onrein. Die mocht je zelfs niet gebruiken om naar iets te wijzen. Je kunt alleen de rechterwang treffen met de rug van je rechterhand.

En dat is een vernederend gebaar. Dat deed alleen een meester met zijn slaaf, of een man met zijn vrouw of een Romein met een jood.

Dus als Jezus adviseert om de linkerwang toe te keren, bedoelt hij dat je die vernedering niet langer hoeft te accepteren. Als je je linkerwang toekeert kan die ander je alleen nog slaan als gelijke, dus met de handpalm en niet met de rug van zijn hand.

Met het toekeren van je linkerwang geef je de ander het signaal: ik ben jouw gelijke; ik accepteer jouw vernederingen niet langer. Dat geeft mensen een enorme kracht en zelfvertrouwen.

Niet voor niets werd Jezus door de Romeinen als gevaarlijk en ondermijnd beschouwd. Stel je voor dat grote groepen mensen zijn adviezen zouden gaan opvolgen, dan hadden ze een geweldloze revolutie kunnen beginnen.

In de loop van de eeuwen hebben dergelijke revoluties inderdaad plaatsgevonden. De meeste waren gewelddadig, maar er waren er ook die geweldloos verliepen. Op de een of andere manier geeft die zogenoemde geweldloze weerbaarheid weer moed en kracht en durf aan mensen die jarenlang onderdrukking en vernedering ondervinden. Zij hervinden op die manier hun waardigheid als mens. Een voorbeeld is natuurlijk de studentenopstand in China op het Plein van de Hemelse Vrede, het zogeheten Tiananmen-protest in 1989. Het beeld van die ene student, staande voor een colonne tanks, ongewapend, staat velen van ons nog altijd op het netvlies denk ik. Het protest werd bloedig neergeslagen. De vreedzame paraplu-protesten in Hongkong in 2014 waren nog zo'n voorbeeld. En van recente datum: de geweldloze opstand van vrouwen en mannen in Iran tegen het moorddadige regime.

Het tweede voorbeeld dat Jezus noemt is eveneens een daad van geweldloos verzet en een manier om de tegenstander in verlegenheid te brengen. Hij speelt hier als het ware met de regel uit Exodus 22, die we straks hoorden.

In Jezus' tijd moesten mensen vaak een lening sluiten om hun belastingen te kunnen betalen. Wie bezit had gaf vaak vee of grond als onderpand. De armen hadden meestal niets anders dan de kleren die ze droegen. Ze konden dus enkel hun onderkleed als pand geven.

Hun bovenkleed mochten ze houden, want die moesten ze in de koude Palestijnse nachten ook als deken gebruiken.

Jezus zegt dan: als iemand in een proces je onderkleden opeist, geef hem dan ook je bovenkleed. Concreet zou dat betekenen dat je poedelnaakt de rechtbank uitloopt. In die oosterse cultuur –een schaamtecultuur- was dat een enorm taboe.

Maar niet de naaktloper hoefde zich te schamen, juist de schuldeiser die zich zo hard had opgesteld moest zich schamen. Het gebaar van de schuldenaar kun je zien als een protest tegen het systeem van onderdrukking en uitbuiting.

Wil je mijn onderkleden? Hier, neem mijn mantel dan ook maar. Verder dan dat kun je me niet uitkleden! Niet de schuldenaar staat te kijk, maar de schuldeiser. Je ziet hem gaan, die schuldenaar. Poedelnaakt en omstuwd door zijn vrienden en bekenden: Wat is er gebeurd? Wat is er gebeurd? Deze schuldeiser zal zich een volgende keer wel bedenken voor hij iemands onderkleed opeist.

En dan die Romeinse soldaat die zich met zijn zware bepakking in het zweet loopt op weg naar een oproer dat moet worden neergeslagen of naar een oefening. Langs de weg waren mijlpalen aangebracht. Hij mocht een voorbijganger dwingen zijn pak gedurende één mijl te dragen. Dwong hij meer mijlen af en zijn meerdere kwam daar achter dan zwaaide er wat.

Ga nog een tweede mijl, zei Jezus tegen zijn gehoor. Breng die soldaat met je gedrag in verwarring. Doe wat hij niet kent. Hij kent enkel burgers die al tegen die ene mijl sputteren. Jij gaat er twee. Jezus leert hier machteloze mensen hoe ze het initiatief van hun onderdrukkers kunnen afnemen en naar zichzelf toe halen. Zo kun je de tegenstander ontregelen. Het is de humor van de nar, die met een lach de diepe ernst van de wanverhoudingen in deze wereld blootlegt en aan de kaak stelt.

Waar het Jezus om ging was om vooral de armen hun waardigheid als mens terug te geven. Zijn gehoor bestond immers meestal uit mensen die aan de onderkant van de samenleving leefden en die de meeste klappen –heel letterlijk vaak- moesten incasseren. Die derde weg van Jezus betekende niet dat ze nooit meer geslagen werden, of getreiterd of vernederd. Die derde weg, zo zei ook Ghandi, is dan ook niet geschikt voor lafaards en bangeriken. Je moet bereid zijn ervoor te lijden. Iemand je linkerwang toekeren kan tot gevolg hebben dat die ander een zweep pakt en je daarmee afranselt. Maar die afranseling kun je dan misschien wel doorstaan met opgeheven hoofd.

Die derde weg is de uitdaging om niet net zo te worden als de tegenstander, om niet zijn methoden te gebruiken. Het is de uitdaging om al jouw van God gegeven creativiteit te gebruiken om het kwaad om te buigen en de cirkel van onderdrukking en vernedering te doorbreken.

Je tegenstander wil maar al te graag dat je zijn methoden overneemt, want dan ben je geen haar beter. We moeten juist wég uit die spiraal van geweld en tegengeweld. En misschien, heel misschien win je die ander wel voor jouw zaak, of liever voor Gods zaak van vrede en rechtvaardigheid.

Dit geeft wel te denken in het licht van wat er nu in Oekraïne en op zoveel andere plekken in de wereld gaande is, waar wapens en aantallen strijders de dienst uitmaken en er geen of nauwelijks ruimte lijkt te zijn voor een creatief omgaan met conflict en onderdrukking. Vredetheologen worstelen hiermee. Hoe ver kun je gaan met die linkerwang als het geweld zó groot en veelomvattend is?

Ook in het klein doen zich binnen christelijke gemeenten vormen van machtsmisbruik en onderdrukking voor. We lezen daarover in de brief van Paulus aan de gemeente in Korinthe. Bij hem zijn er geen clowneske neigingen. Eerder hoor je bij hem ironie of zelfs een vorm van sarcasme.

3^e Schriftlezing 1 Korintiërs 4, 6-16 (NBV21)

overdenking (deel II)

Paulus wil dat de gemeente in Korinthe haar interne verdeeldheid overwint en weer een eenheid wordt. De mensen moeten geen idolen maken van hun leiders en die tegen elkaar uitspelen, maar simpelweg Christus navolgen. Dat is zijn boodschap. En zo zet hij zichzelf neer als degene die Christus in álles navolgt. Juist door de tegenslagen die hij ondervindt weet hij zich één met Christus.

Ook hij wordt geminacht, krijgt slaag. Ook hij heeft geen plek om zijn hoofd neer te leggen. Ook hij moet maar zien hoe hij aan zijn kostje komt; lijdt soms honger en dorst. Ook hij zegent wie hem uitschelden, ook hij verdraagt vervolging en smaad. Ook hij is tot een schouwspel geworden, wordt geminacht. En dat alles uit liefde. Neem een voorbeeld aan mij, roept hij zijn mensen toe. Ga achter Jezus aan op zijn weg van vrede en liefde.

Jullie gedragen je als koningen en laten de één domineren over de ander. Jullie hebben niets begrepen van het evangelie: Christus wijst jullie een weg die de spiraal van dominantie en overheersing en geweld juist doorbreekt.

Wat betekent dit alles nou voor u en mij, voor ons? Misschien dit.

Dat het evangelie niet gaat over wijze woorden en groot vertoon (zoals we zongen in lied 1001). Dat het niet gaat om mooie en verheven gevoelens. Maar dat het ten diepste gaat over kleine machteloze mensen. Sterker nog, dat het vooral voor hen is bestemd. Dat het erom gaat deze wereld om te keren.

Het betekent dat ook wij geroepen zijn daaraan mee te werken, dat we ons aan die dwaasheid mogen toevertrouwen, aan die nar die de machthebbers van deze wereld te kijk zette.

Het betekent dat we waakzaam moeten zijn, onze ogen open houden, en openlijk de kant zullen moeten kiezen van de armen en onderdrukten. Pas dán zal de bierkaai werkelijk een stad van vrede kunnen worden.

Laten we proberen de komende 40-dagen tijd te gebruiken om wérkelijk stil te staan bij de woorden van Jezus uit de Bergrede. Om de betekenis ervan te doorgronden en ze vorm te laten krijgen in onze manier van omgaan met conflict en onrecht.

Amen.